

УДК 338.482-026.611(477):303

Бордун Ореста Юрійовна,

кандидат географічних наук, доцент

Деркач Уляна Василівна

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна

e-mail: obordun@ukr.net

асистент, Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна

e-mail: 666lyana666@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОХМУРОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Мета публікації полягає у становленні окремого напрямку похмурого туризму України та виділення його видів.

Методика: розробка наукових засад похмурого туризму українськими вченими тільки розпочинається. Тому серед методів важливу роль відіграють загальнонаукові методи аналізу, синтезу та картографічної проєкції.

Результати: в статті аналізується науково-практична значимість похмурого виду туризму для становлення всієї туристичної індустрії України. Подається характеристика основних об'єктів темного туризму України, серед яких всесвітньо відомий є український Чорнобиль. Також велика увага зосереджується на описі об'єктів танато-туризму Львова, оскільки саме Львів, найбільше відвідується закордонними туристами країн-сусідів та й світу.

Наукова новизна: у підсумку подається оригінальний тур місцями похмурого туризму України.

Практична значимість: розроблений тур може використовуватись тур фірмами України.

Ключові слова: похмурий, некропольний, танато-туризм, туризм місцями катастроф.

УДК 338.482-026.611(477):303

Бордун Ореста Юрьевна,

кандидат географических наук, доцент

Деркач Уляна Васильевна

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина

e-mail: obordun@ukr.net

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина

e-mail: 666lyana666@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МРАЧНОГО ТУРИЗМА УКРАИНЫ

Цель публикации состоит в становлении отдельного направления мрачного туризма Украины и выделения его видов.

Методика: разработка научных основ мрачного туризма украинскими учеными только начинается. Поэтому среди методов важную роль играют общенаучные методы анализа, синтеза и картографической проєкции.

Результаты: в статье анализируется научно-практическая значимость мрачного вида туризма для становления всей туристической индустрии Украины. Дается характеристика основных объектов темного туризма Украины, среди которых всемирно известный украинский Чернобыль. Также большое внимание сосредоточивается на описании объектов танато-туризма Львова, поскольку именно Львов, чаще всего посещается зарубежными туристами стран-соседей и мира.

Научная новизна: в итоге подается оригинальный тур местами мрачного туризма Украины.

Практическая значимость: разработанный тур может использоваться турфирмами Украины.

Ключевые слова: мрачный, некропольный, танато-туризм, туризм местами катастроф.

UDC 338.482-026.611(477):303

Bordun Oresta Yuriivna,
candidate of sciences (geography), associate
professor

Derkach Uliana Vasylivna

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine

e-mail: obordun@ukr.net

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine

e-mail: 666lyana666@gmail.com

THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES OF RESEARCH OF DARK TOURISM IN UKRAINE

The purpose of the publication is the formation of a separate direction dark tourism Ukraine and classification of types.

Methods: the development of scientific foundations of dark tourism by Ukrainian scientists is only at its start. Therefore, the important role played by scientific methods of analysis, synthesis and map projection.

Results: the paper analyzes the scientific and practical significance of grief tourism for the formation of the entire tourism industry of Ukraine. The main destinations of disaster tourism in Ukraine, including world famous Ukrainian Chornobyl, are characterized. Also, much attention is paid to the description of the thanatourism objects in Lviv, since Lviv is the most visited by foreign tourists from the neighboring countries and the world.

Scientific novelty: as a result, filed the original tour to dark places of Ukraine.

The practical significance: the tour which the authors have developed can be used tour operators.

Keywords: grief, cemetery, thana-tourism, disaster tourism sites

Постановка проблеми. На сьогоднішньому постіндустріальному етапі розвитку суспільства з'являються інноваційні форми туризму, зокрема похмурий туризм. Похмурий туризм, також темний туризм, – туризм до місць, історично пов'язаних зі смертю і трагедіями. Пам'ятними місцями в темному туризмі виступають місця битв, колишні в'язниці, місця стихійних лих, концтабори, музеї тощо. На превеликий жаль, вистачає таких місць і в Україні, а особливо в західному регіоні. Похмурий туризм займає своє місце і в нашому сьогодні.

Варто зазначити, що сьогодні проблеми та перспективи розвитку похмурого туризму в Україні практично залишаються недослідженими. В основному, окремі аспекти розвитку похмурого туризму знаходять висвітлення в окремих публікаціях у періодичних виданнях, проте носять вони, швидше, фрагментарний характер. Водночас фактично відсутні комплексні наукові дослідження розвитку похмурого туризму, а він має багато особливостей та специфічних властивостей. Тому питання його

розвитку в Україні та підвищення привабливості на національному та міжнародних рівнях, є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку і становлення туристичної галузі країни.

Похмурий туризм передбачає відвідування кладовищ і поховань, поїздки в місця катастроф (екологічних або техногенних), стихійних лих і масової загибелі людей. Він має давні історичні корені. З тих пір як мандрівники стали відвідувати місця, пов'язані зі смертю і руйнуваннями, в ужиток поступово увійшло поняття «похмурий туризм». До «похмурих пам'яток» фахівці відносять Помпеї, єгипетські піраміди, пам'ятний меморіал на місці Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку, місця катастроф і стихійних лих і екскурсії по кладовищах. Експерти-туризмознавці відзначають, що головна проблема, яка виникла з приходом даного напрямку туризму, – це питання етики та моралі, оскільки має місце конфлікт між комерційним зацікавленням організаторів туризму та інтересами і пам'яттю постраждалих внаслідок цих подій [1, с. 10].

Аналіз останніх досліджень. Уперше визначення «темний» або «похмурий туризм» (dark tourism) було вжито в 1996 році в журналі *International Journal of Heritage Studies*. Ширше поширення отримало з 2000 року після виходу у світ книги «Темний туризм» під авторством професорів Шотландського Університету Малкольма Фоулі та Джона Леннона.

У людей здавна була мотивація до відвідання місць, місцевостей чи подій, пов'язаних зі смертю, стражданнями, руйнуваннями чи катастрофами. Так, гладіаторські бої у Древньому Римі, відвідання середньовічних публічних покарань (спалення на вогнищі, повішання, колесування), візити в морги, які були популярними в Парижі в ХІХ ст. тощо, можуть слугувати прикладами ранніх форм похмурого туризму. Сьогодні найбільш атрактивними місцями розвитку досліджуваного виду туризму виступають: Помпеї і Геркаланум в Італії (міста, які були «заживо» поховані під лавою внаслідок виверження вулкану Везувій у 79 р. до н.е.), Хіросіма та Нагасакі в Японії (міста, на які в часи другої світової війни була скинена ядерна бомба), меморіал на місці всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку (терористична атака 9 вересня 2001 р.), Чорнобильська зона (вибух на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 р.), численні концентраційні табори часів другої світової війни (Аушвіц-Біркенау в Польщі, Терезін в Чеській Республіці), місця загибелі та поховання відомих людей (принцеса Діана, Дж. Кеннеді) та ін. Прикладом розвитку похмурого туризму є також відвідання затопленого лайнера «Титанік», інтерес до якого виник у суспільстві після виходу на екрани однойменного фільму. Туристи можуть придбати тур на дно океану біля берегів Ньюфаундленда, де знаходиться «Титанік» з 1912 року. Першими туристами були двоє американців та двоє німців, яких за допомогою двох міні-субмарин транспортували до затопленого корабля; туристи під час 2,5-годинного туру мали можливість оглянути палубу,

каюти, капітанську каюту тощо і таким чином відчуті атмосферу останніх хвилин корабля та долю його пасажирів [2, с. 38].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Класифікувати темний туризм досить важко, хоча б тому, що чіткої загальноприйнятої класифікації туризму поки що не існує. Це пояснюється досить легко – неможливо виділити чисті форми і види туризму.

Постановка завдання. Ціль публікації полягає у становленні окремого напрямку похмурого туризму України та виділення його видів.

Виклад основного матеріалу. Туризм можна класифікувати за різними показниками, але вирішальне значення у поділі має мета подорожі. Можна виділити декілька аспектів віднесення темного туризму до тих чи інших видів туризму.

Похмурий туризм можна віднести до дослідницького туризму, який є новою прибутковою сферою туристичної діяльності, що побудована на психологічному інтересі людини до всього невідомого – космосу, глибоководних морів та океанів, Антарктиди, певних аномальних явищ та місць тощо. Хоча подібний «відпочинок» пов'язаний з певною небезпекою, він може перерости в один з найрозвинутіших напрямів міжнародного туризму, незважаючи на всі складнощі з його організацією. У сфері туристичного бізнесу дуже важливою є проблема забезпечення високого рівня комфорту та безпеки, тому розвиток таких екстремальних типів відпочинку, як, наприклад, глибоководне пірнання до затонулих кораблів або космічний політ, в першу чергу пов'язаний з необхідністю вирішення питання оптимального факторного поєднання припустимого рівня безпеки з можливістю відчуті себе першопрохідником. Через цю причину спеціалізованих, досвідчених структур, що займаються наданням подібних послуг не так багато [3, с. 31].

Також похмурий туризм можна віднести до екстремального туризму, так як він напряму пов'язаний з загрозою для життя людини, наприклад, тури на острів Ньюфаундленд, з зануренням в батискафі на глибину 3800 метрів, щоб побачити сумнозвісне пасажирське судно «Титанік».

Існує кілька теорій, що пояснюють, чому людей приваблює даний вид туризму. Одні дослідники стверджують, що під час відвідування подібних місць люди не лякаються, а відчують почуття приємного збудження. Інші вважають, що страх і гострі відчуття періодично необхідні людині, щоб потім, «звільнившись» від жахливого видовища, випробувати ейфорію. Також існує думка, що деяким людям просто подобається лякатися, і страшні моменти з чужого життя доставляють їм насолоду. Беручи до уваги дані тенденції в туризмі, кілька років тому французький дослідник Бертран Бейерн випустив книгу з описом приблизно 7 тис. могил та зазначенням місць їх знаходження. Письменник постарався допомогти читачам відповісти на два питання: де похована та чи інша знаменитість і прах яких відомих людей покоїться в тому чи іншому місці Франції.

Малькольм Фолі і Джон Леннон підкреслюють, що екскурсоводи в місцях трагічних подій стоять перед дилемою: вони повинні розповідати всю правду, проявляючи в теж час, повагу до пам'яті жертв. Це не завжди можливо протягом екскурсії, яка може бути організована скоріше як розважальне дійство, ніж чим захід в цілях вшанувати пам'ять жертв, а використання таких місць в комерційних і пропагандистських цілях може спотворити цілі екскурсії.

Перші турагенства, що спеціалізуються на похмурому туризмі, почали свою діяльність з поїздки в Лейкхерст (шт. Нью-Джерсі) на місце падіння дирижабля «Гінденбург».

Похмурий туризм можна умовно розділити на декілька видів:

1) *Туризм місцями катастроф* пропонує відвідати місця, постраждалі від стихійних лих – як природних, так і техногенних. Це землетруси, цунамі, повені, тайфуни, урагани, виверження вулканів тощо. Практика багатьох турагентств показує, що туристи часто активізуються саме після стихійних лих. Так, сьогодні популярне відвідування місць, постраждалих від стихійних лих, таких як Новий Орлеан (ураган Катріна), та районів Південної Азії (землетруси і цунамі). Екстремали часто їздять в так звані «токсичні тури» по місцях екологічних катастроф (наприклад, зона відчуження Чорнобильської АЕС). Ця ідея з'явилася у організації «Грінпіс», яка таким чином вирішила привернути увагу людей до екологічних проблем.

2) *Танато-туризм*. Цей вид спрямований на відвідування місць з трагічною історією: концентраційні табори смерті в Польщі, «Поля смерті» «червоних кхмерів» у Камбоджі, місця Голодомору в Україні, музеї тортур, в'язниці із суворим режимом, місця історичних битв (наприклад, Геттисберг і Босворт) і страт, райони, де скоювали злочини серійні вбивці, наприклад Джек Різник.

3) *Містичний туризм*. Деякі люди відчувають особливу тягу до надприродного, і тому вибирають місця, де була помічена паранормальна активність. Зазвичай це різноманітні замки й маєтки, оповиті історіями про привидів і невідоме, а також місця, пов'язані з інопланетянами. Відомі тури для любителів привидів проходять по Дубліну (Ірландія), Флориді (США), Великобританії, Брісбені (Австралія) і Квебеку (Канада).

4) *Цвинтарний або некропольний туризм*. Екскурсії по кладовищах – досить поширена послуга в усьому світі. Збережені поховання відомих політиків, священнослужителів, вчених, письменників, композиторів, музикантів, художників, артистів, інженерів, медиків і просто цікавих людей на історичних цвинтарях міст світу багатогранно відображають національну культуру та історію держав. Існує думка, що відвідування кладовищ може бути навіть якоюсь мірою корисно для людини. Це дозволяє періодично нагадувати, що ніхто з нас не вічний і часу на здійснення добрих справ людині відміряно не так вже й багато. Проте, візити на кладовища заради цікавості – вкрай неоднозначна форма

проводження дозвілля. Багато хто вважає такий вид проведення часу проявом цинізму туристів (тобто подорожують від нічого робити направляються на кладовища), інші списують його на інтерес до приреченої готичної естетики, а всі інші ж бачать у походах між могилами спокій і умиротворення. У будь-якому випадку, в багатьох державах світу кладовища вважають такими ж визначними місцями, як музеї та інші культурні об'єкти. Так, у Франції випущено путівник по кладовищах, а в Нью-Йорку двічі на рік організуються цвинтарні тури, присвячені Хелловіну. У Сантьяго організовані нічні екскурсії на найстаріше кладовище, а в Москві для любителів цього виду туризму розробляють цвинтарні маршрути по Новодівичому і Ваганьківському некрополям.

Таким чином, у багатьох країнах світу екскурсії місцями лих дійсно користуються попитом. У числі найбільш відвідуваних туристами об'єктів – протестантське кладовище в Римі, Центральне кладовище у Відні та єврейське кладовище в Празі [5]. Маршрути турів похмурого туризму постійно поповнюється новими місцями, а число екскурсантів зростає. Тому необхідно послідовне цілеспрямоване вивчення досить специфічного та неординарного виду туризму – «похмурого».

Україна, нажаль, володіє всіма видами похмурого туризму, найбільш відвідуваними є місця зв'язані з катастрофою в Чорнобилі, а також місця масових вбивств євреїв.

Чорнобильська катастрофа – екологічна катастрофа техногенного характеру, спричинена руйнуванням 26 квітня 1986 р. четвертого енергоблоку Чорнобильської атомної електростанції, розташованої на території України (у той час – Української РСР). Руйнування мало вибуховий характер, реактор був повністю зруйнований і в довкілля викинуто велику кількість радіоактивних речовин. Катастрофа вважається найбільшою за всю історію ядерної енергетики, як за кількістю загиблих і потерпілих від її наслідків людей, так і за економічним збитком [4].

Місця трагедій у Львові та Львівській області носять також Всеукраїнський характер. Бригідки – найстаріша діюча в'язниця у Львові. В червні-липні 1941 р., у період відступу Червоної Армії на початку війни з Німеччиною, у Бригідках, як і в інших тюрмах Львова, відбувалися масові розстріли політичних в'язнів органами НКВС. До кінця 1980 рр. в СІЗО приводилися у виконання смертні вироки. Тюрма на Лонцького – колишня тюрма, яка використовувалася в ХХ ст. як політична в'язниця польською, радянською та нацистською владами. З 2009 р. – національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів. Львівське єврейське гетто було створене 6 листопада 1941 р. за наказом генерал-майора поліції СС дистрикту «Галичина» Фріца Кацмана. Воно було найбільшим на території СРСР та проіснувало з листопада 1941 року по червень 1943 р. У європейських масштабах Львівське гетто поступалось лише Варшавському та Лодзькому. Протягом двох років німецької окупації у Львівському гетто та Янівському концтаборі загинуло понад 250 тисяч людей.

У зв'язку зі Скнулівською трагедією день 29 липня 2002 р. було оголошено в Україні днем жалоби відповідно до Указу Президента України. У 2003 р. до 1-ої річниці трагедії при вході до Скнулівського летовища (вул. Авіаційна) на кошти жертводавців з усього світу була споруджена каплиця всіх Святих українського народу. Біля каплиці встановлено 77 каменів, що символізують жертв катастрофи.

Здійснивши аналіз потенціалу Західного регіону України та, зокрема, чорнобильської зони відчуження, для розвитку похмурого туризму, ми розробили власний маршрут під назвою: «Герновий вінок України» (див. рис. 1.1.). Нитка маршруту: Львів – Новояворівськ – село Довге (хутір Ровінь) – Скнулів – Львів Чорнобиль – Львів.

День 1

08.00 Збір туристів на головному залізничному вокзалі Львова.

08.30 Виїзд до Новояворівська.

09.30 Приїзд до Новояворівська. Відвідання Яворівського полігону Сухопутних Військ України. Історія створення полігону сумна і трагічна. У 1940 р. почалась примусова депортація населення тривала майже 10 років. Військовими і владними структурами СРСР і Німеччини було зрівняно з землею 170 сіл, 125 тисяч селян вивезено, 20 храмів сплюндровано, один із них розстріляно – така ціна одного з найбільших у Європі військових полігонів. Під час екскурсії є можливість оглянути такі об'єкти: казарма, котельня, їдальня, а під ними доволі велике підземне сховище, чи то колишній підземний штаб зв'язку, розстріляна церква, тартак та бліндаж Неделіна.

11.00 – 12.00 Вільний час.

12.00 Виїзд в село Довге.

13.00 Зупинка в місті Городок. Обід

15.00 Приїзд в село Довге. Огляд недобудованої ГЕС. Поділити її можна на три споруди: водозбір, водовідвідні тунелі та аварійний водозлив. Колись на цьому місті було близько 10 сіл, які згодом були розселені задля будівництва ГЕС. Проте будівництво було зупинено через великий зсув гори. Дійсно, розмах будівництва вражає, висота водозабору «сова» (так його називають місцеві) складає близько 40 метрів. Водовідвідні тунелі мають діаметр близько 5 м і довжину 500 м. Тунелі частково підтоплені: при вході близько 15–20 см і далі разом із протяжністю поступово збільшується і глибина.

16.00 – 17.00 Вільний час

17.00 Виїзд до Львова

18.30 Екскурсія по місцях Скнулівської трагедії – аварії під час святкування 60-ї річниці 14 авіаційного корпусу на Скнулівському аеродромі під Львовом 27 липня 2002 року. Унаслідок падіння літака у натовп глядачів загинуло 78 осіб (серед них 28 дітей) і постраждало близько 250 людей. За кількістю загиблих вважається найбільшою

катастрофою в історії авіаційних свят. Огляд каплиці віх святих українського народу, старого терміналу, місця трагедії.

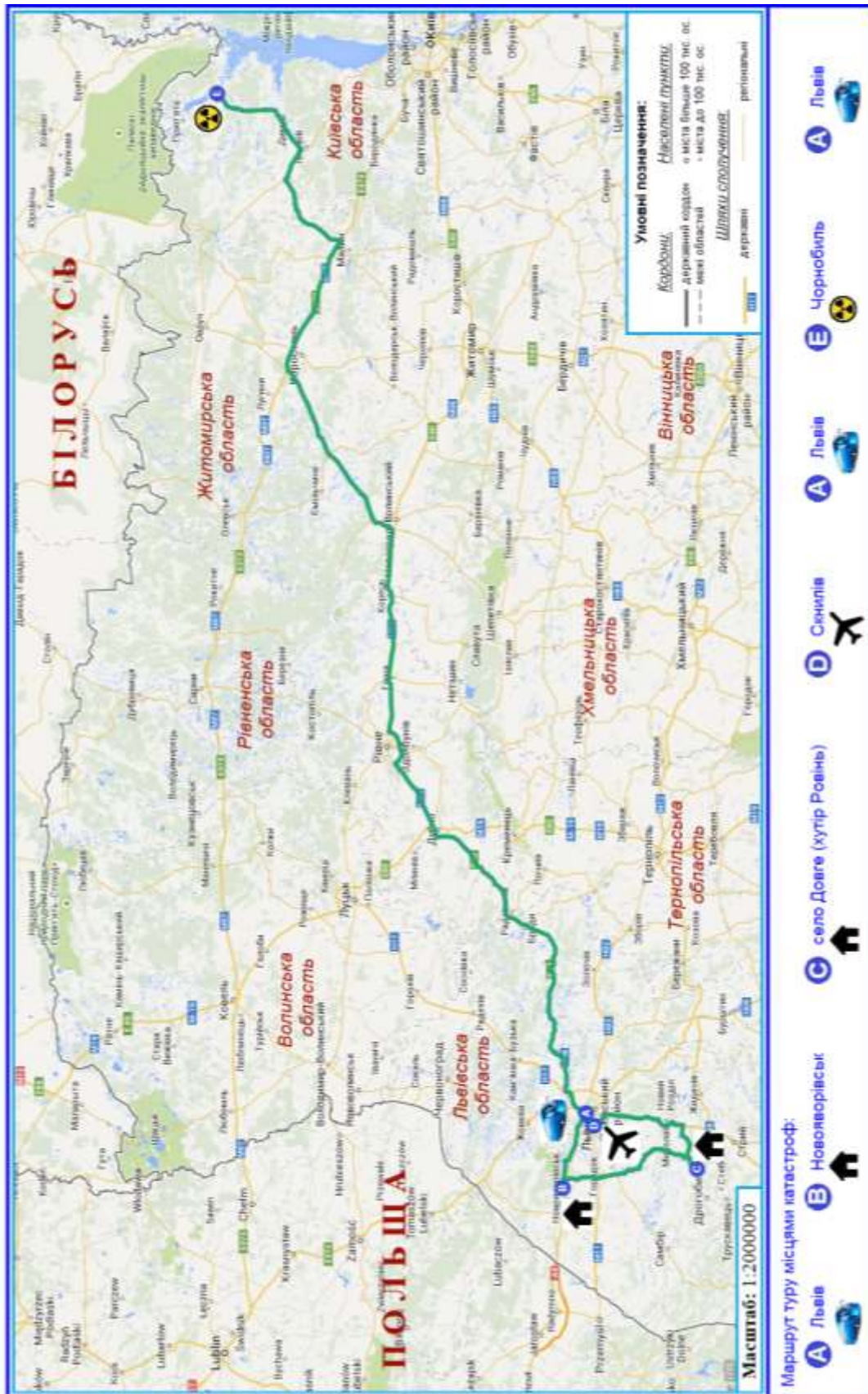

Рис. 1.1. Терновий вінок України

19.00 Огляд короткометражного фільму про Скнилівську трагедію в старому терміналі аеропорту.

21.00 Переїзд в зону відчуження (559 км).

День 2

10.00 орієнтовне прибуття на контрольно-пропускний пункт «Дитятки» – один з чотирьох пропускних пунктів в Зону. Сніданок. Пересадка в «брудний транспорт» (автобус, який працює виключно в межах 30 кілометрової зони). На КПШ зустрічає представник МНС України з дозволом на в'їзд. Він буде супроводжувати групу протягом всього перебування в зоні. Проходження інструктажу по правилах поведінки в Зоні.

10.30 проходження контрольно-пропускного пункту «Дитятки» і в'їзд в «Заборонену зону». Початок екскурсії. В ході екскурсії, яка починається з структури МНС «Чорнобильінтерінформ», учасники отримують загальну інформацію про Чорнобильську трагедію, про життя Чорнобиля в наші дні, уявлення про зону відчуження, її проблеми, ознайомлюються з основними напрямками робіт, що проводяться в зоні вченими та фахівцями з різних країн.

Переїзд до 10-ти кілометрової зони. Проходження КПП «Лелів». Поїздка навколо ЧАЕС. Зупинка на оглядовому майданчику перед воротами четвертого енергоблоку з виглядом на «Саркофаг» – бетонносталеве укриття, що накриває радіоактивні маси й уламки, що залишилися після вибуху. Фотографування. Учасники побачать на власні очі рослинність навколо «Саркофага», яка вціліла після аварії (так званий «Рудий ліс»).

13.00 Поїздка в місто Прип'ять. Прогулянка по «мертвому місті», в якому проживало 47 тис. 500 жителів. Люди залишили це місто напередодні свята 1 травня 1986 року. До сих пір тут можна зустріти Першотравневі транспаранти. Кватирки з залишеними меблями, речами, дитячі садки, автомашини, відкриті магазини. В програмі відвідування одної з найвищих будівель – готелю «Полісся», школи, дитячого садка і колись житлових будинків, назавжди залишених своїми мешканцями.

17.00 ознайомча поїздка по місту Чорнобиль з заїздом в річковий порт, Іллінську церкву і парк Слави.

18.30 заїзд в одне із сіл зони відчуження. Знайомство з жителями, їхнім побутом і життям.

19.30 вечеря в Чернобильінтернформі. (Усі продукти перевірені, екологічно чисті і завезені з Києва).

20.30 виїзд з зони, нічний переїзд до м. Львова.

День 3

6.30 орієнтовне прибуття в м. Львів

Загальна протяжність маршруту – 752 км

Ціна туру для однієї особи – 2000 грн. У вартість входить: оформлення дозволу на в'їзд до 30-ти км зони, документи; проїзд і

обслуговування транспортом; послуги гіда; проживання; сніданки в готелі; екскурсійна програма.

Примітки:

- дітям до 18 років в'їзд в Зону заборонений;
- всі учасники повинні надати свої персональні дані для завершення реєстрації та оформлення необхідних документів (ПІБ, серія та номер паспорта, громадянство), а також, (обов'язково) взяти паспорт з собою в поїздку. Учасники, які не мають при собі паспорта, до посадки в автобус не допускаються;
- для осіб, нерезидентів України, необхідно узгодження в'їзду зі службою безпеки України, процедура формальна, але необхідна;
- при оформленні замовлення вноситься передоплата в розмірі 100% вартості поїздки. У разі відмови від поїздки, у випадку запізнення або неявки на місце збору, відмови від поїздки з будь-яких причин, ця сума не повертається;
- ви повинні розуміти, що це не прогулянка під місяцем, а поїздка в місце, повністю непристосоване для перебування в ньому людини. Погоджуючись взяти участь у цій поїздки Ви приймаєте на себе всю міру відповідальності за можливі ризики, які можуть виникнути під час або після поїздки в зону, і про що Ви повинні будете підписати відповідний документ.
- Рівень радіоактивного опромінення, який Ви можете отримати за час поїздки, дотримуючись вказівок супроводжувача і чітко слідуючи маршруту, приблизно дорівнює тому, який отримаєте при польоті на реактивному літаку і на кілька порядків менше, ніж при медичній рентгенографії.

Висновок. Серед останніх тенденцій на світовому туристичному ринку є поява нових, так званих «нетрадиційних» видів туризму, одним з яких можна вважати похмурий туризм. В Україні цей вид туризму практично недосліджений, не дивлячись на те що, на жаль, існує потужний ресурсний потенціал для розвитку даного виду туризму. Зокрема Чорнобиль сьогодні посідає перші місця в міжнародних рейтингах найбільш цікавих місць, пов'язаних зі смертю та катастрофами. Для іноземних науковців царина туризму місцями різних катастроф давно є однією із найбільш цікавих і досліджуваних тем. Так, за кордоном часто проводяться наукові конференції, присвячені не просто певним загальнотеоретичним засадам дослідження даного виду туризму, але й конкретним аспектам організації турів та екскурсій в місця, пов'язані з різного роду катастрофами та загибеллю.

Список використаних джерел/References:

1. Lennon J. *Dark tourism – the attraction of death and disaster* / J. Lennon, M. Foley. – London: Continuum, 2000. – 184 p.
2. Stone P. *Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective* / P. Stone, R. Sharpley. – London, 2008. – 243 p.

3. Blom T. *Morbid tourism – a postmodern market niche with an example from Althorp.* / Blom. // *Norsk Geografisk Tidsskrift Norwegian Journal of Geography.* – 2000. – №54. – P. 29–36.
4. *Катастрофи в Україні [Електронний ресурс]* – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eco-live.com.ua/>.
5. *Dark Tourism Research [Електронний ресурс]* – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dark-tourism.org.uk/>.